

AKÂİD VE KELÂM İLMİ AÇISINDAN İMÂNIN KISIMLARI, DERECEİ VE RÜKÜNLERİ

Osman ORAL*

Öz

Kelâm İlmî'nde üzerinde en çok durulan ve ayrıntılı bir şekilde incelenen konulardan biri de imândır. Bunun sebebi, dinin merkezinde imânın bulunması ve dinî hayatın bütün yönlerinin bu merkeze göre anlam ve değer kazanmasıdır. İmân kavramının, sözlük ve terim tanımları, neliği, gerçekliği ve kimliği açıklanmaya çalışılmıştır. İmânın artması ve eksilmesi, imân ve İslâm nedir, imân-amel ilişkisi, amel imâna dâhil midir? gibi bir çok problem ve tartışmalar gündeme gelmiştir. İlk mütekellim kabul edilen İmam-ı Azam Ebû Hanife (v.150/767) imânı tasdik, marifet, yakîn, ikrâr ve İslâm kelimeleriyle tanımlamıştır. Bunlara yüklenen anlamlar ile imânî konuların öğrenilmesi imân ve davranışlarımızı iyi yönde etkileyeceği muhakkaktır. Bu makalede Kelâm İlmî'nde büyük bir öneme hâiz olan imânın kısımları, derecesi ve rükünleri konusu mütekellimlerin görüşleri çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İmân, Tasdik, İkrâr, Amel

BELIEFS AND SCIENCE OF KALAM TERMS PART OF FAITH, DEGREES AND CONDITIONS

Abstract

In the Science of Kalam and the most emphasized one of the subjects studied in detail is faith. The reason for this, the presence of religious faith and religious life in the center of all aspects of these centers is based on the meaning and appreciation. The concept of faith, Dictionary definitions and terms, what it really is, have attempted to explain the reality and identity. The increase and decrease of faith, what is faith and Islam, faith-deeds relationship, including deeds Is faith? A lot of discussion has been raised as. I accepted the first theologian Imam Azam Abu Hanifa (v.150/767) attestation of faith, virtue, close, profess Islam and have identified with the words. Issues of faith in the meaning attributed to them and learning of good faith and our behavior are likely to be affected. In this article, which is of great importance in the Science of Kalam parts of faith, and bowing the subject of the degree will be processed in accordance with the opinions of scholars.

Keywords: Faith, Confirmation, arecatering, deeds

GİRİŞ

Kelâm Tarihi'nde Cemel, Sıffîn ve Hakem Olayı'ndan sonra ortaya çıkan imân etrafında odaklanan tartışmalardan sonra imân merkezli bir çok problem zuhur etmiştir. İmân sadece sözlü bir kabul beyanı mıdır, yoksa amelle doğrudan alakalı mıdır? Mümin kişi amel yapmazsa durumu nedir? Günah imâna zarar verir mi? İmân-küfür ilişkisi, imân-küfür sınırı? İmân nerede biter, küfür nerede başlar? Bu ve benzeri soru ve problemlere cevap arayışları İslâm kelâmını oluşturmuştur.

Yüce Allah dünya ve âhiret mutluluğunun reçetesinin "imân" olduğunu vurgular. (Bakara, 2/62, 82; Nisa, 4/57; Yunus, 10/64; Rum, 30/15)Hz. Peygamber de "kalbinde zerre kadar imân olan ateşe girmez"(Tirmizi, 1981: cehennem 10), "Şirke bulaşmadan imân ile Allah'a kavuşan kurtulur" (Buhari, 1981:tevhid 33; Müslim, 1981:imân;153) diyerek imânın önemini her fırsatta dile getirir. O halde

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı, osman-oral@hotmail.com.

imân nedir. Neye nasıl inanılacaktır. İmânın şartları, rükünleri nelerdir. Dünya ve âhiret mutluluğuna bizdeki imân ile ulaşabilir miyiz? İlahiyat alanında Kelâm İlmi'nin gayesi İslâm dininin inanç esaslarını aklî ve naklî delillerle ispat etmeye çalışmak, imân esasları hakkında ortaya çıkabilecek şüpheleri, yanlış yorum ve şüpheleri izale etmek, Kur'ân'da belirtilen inanç esaslarını açıklamaktır. (Oral, 2014:Kelâm Tarihi,18) Toplum hayatında yaşayan Müslümanların imân konusunu iyi bildiği ölçüde davranışlarını kontrol altına aldığı görülmektedir. Aslolan kalbteki imânın davranışlarda görülmesi, fert, âile ve toplumda güzel davranışlar olarak tezâhür etmesidir. Her ne kadar ameller imânın şartı değil ise de imân, amelin şartıdır. (Maide, 5/5;Mâtürîdî,2005:Te'vilâtü'l-Kur'ân,IV/164) Yani imânsız amel olmaz. (Oral, 2014:Salih Amel,27-8)

Kelâm literatüründe iman etrafında tartışılan konu ve içerikle oluşan bir çok eser ve çalışmalar mevcuttur. (Sinanoğlu,2000:22/212-4) Bu makalede gayemiz; kişinin imân edilecek hususlarda konumunu belirleyip kendi muhasebesini yapması, imtihan dünyasında huzuru ve saadeti, âhirette de felah ve kurtuluşa ulaşabilmesi için büyük bir öneme hâiz olan imânın rükünleri, kısımları ve dereceleri Akâid ve Kelâm İlmi açısından özetle incelemektir.

A.İMAN KAVRAMI

Kur'ân'da 800'den fazla yerde geçen imân kavramı "emn" kökünden, *güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak, emin olmak, emniyette olmak* manasında korkunun, küfrün ve tezkibin zıddıdır. (İsfehâni,1992:91;İbnManzur,trs:13/21; Zebidi, trs:9/124), Sağlamlaştırmak, kesin karar vermek manasındaki "akd" kökünden türetilen i'tikad da imânla aynı anlamda kullanılır. (Tahanevi,1996:I/297-300; Cürçani,1991:33; Sinanoğlu, 2000:22/212) İmân, "*doğru söylemek*" anlamındaki sâdk kökünün, ayrıca kalbin imân sayesinde huzura kavuşmasını ifade etmek için "*şüpheden uzak olarak bilmek*" mânasındayakîn kökünün türevleri ve "*huzur bulmak, güven duymak*" anlamındaki itmi'nân ile de kullanılır.(Bakara, 2/4, 260; Mâide, 5/50, Ra'd 13/28) İmân"ba" harfi cerriyile birlikte geçişli yapıldığında "ikrâr ve itiraf" anlamını verir.(Bakara,2/8,36,62,126,177,285; Al-i İmrân, 3/52,84; Maide,5/59,69;Enfal,8/41,84;Tevbe,9/18,19;Yunus,10/90; Nur, 24/42; Şuara, 26/47) "Lam" harfi cerriyile geçişli yapıldığında "iz'an ve kabul" anlamına gelir.(Bakara,2/285,Yusuf, 12/17;İbnManzûr, trs:13/21)

İstılâhi olarak imân; Peygamberlerin Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen ve zarûrât-ı dîniyye denilen İslâm'ın esaslarının ve hükümlerinin doğru ve gerçek olduğuna gönülden tereddütsüz inanmaktır.(Ebû Hanife, 1981:62; Bağdadi, 1991:247; Bakillani, 1993:55; Razi, 1978:347; Sabuni,1995:176; Cüveyni,1996:333) Hz. Peygamber'in Allah'dan vahiy yoluyla getirdiği her şeyi tasdik ve ikrâr etmektir.(Cürçani,1991:33;Taftazani,1999:277) Dolayısıyla imân, "*insanın bir şeye, iç dünyasında, kuşkuya yer kalmayacak kesinlikte inanması; güvenmek, doğrulamak, boyun eğmek ve hükmünü kabul etmek*"tir.(Firuzabadi,1441:1518)"Sağlamlaştırmak, kesin karar vermek" manasıyla da mü'min, sağlam inanan ve kalpteki imânını davranışlarına sağlam ve doğru bir şekilde yansıtır. İmân, bireyin kendi kendisiyle bir iç tutarlılığa sahip olması ve aynı tutarlılığın âile ve toplum yaşantısında da sürdürülmesini ister. Böylece mü'min kendisiyle barışık ve güvende olduğu gibi –âile, komşu, akraba, arkadaş ve

dost gibi- çevresine de güven verendir. İmân açısından kelime-i şehâdet getiren ve amel eden, fakat inanmayan kimse münâfık, kelime-i şehâdet getirip inandığı halde amel etmeyen fâsık, şehâdeti ihlâl eden kimse de kâfir diye adlandırılır. (Cürçânî,1991:40; Sinanoğlu, 2000: 22/212)

B. KELÂM TARİHİ'NDE İMÂN

Kelâm Tarihi'nde imânın tanımı ve mahiyeti ile ilgili bu görüşler, hilâfet/imâmet tartışmalarıyla ilgili ihtilaflarla birlikte, itikâdî fırkalaşmaları netice vermiştir. Daha sonraları bu tartışmalara kader, kaza, kulların fiillerinin yaratılması, salah-aslah ve Allah'ın sıfatları gibi problemler de eklenmiş ve tarihte görülen farklı inanç mezhepleri ortaya çıkmıştır. (Oral, 2014:Kelâm Tarihi,24) İmânınhakikati konusunda görüşler başlıca 5 grupta incelenebilir;

1. İmân; kalb ile tasdiktir. *Mâtürîdiler* ve *Eş'arilerin* çoğubu görüştedirler.
2. İmân; kalb ile tasdik, dil ile ikrârdır. *Hanefî* mezhebi bu sınıftandır.
3. İmân; kalb ile tasdik, dil ile ikrâr, farzları ifa etmek ve haramlardan kaçınmaktır. Günah işleyen tövbe etmeden ölürse ebedi Cehennemde kalır. Haricilerin ibadiye fırkası, Zeydiye ve Mu'tezile gibi.
4. İmân; sadece dil ile ikrârdır, diyenler. Kerramiyye mezhebi.
5. İmân; Allah'ı bilmektir. Kâfire yaptığı iyilik fayda vermediği gibi mü'mine de günah zarar vermez. Mürcie gibi.(Oral, 2014: Kelâm Tarihi, 64-5)

Selefiyye imânı “*Kalb ile tasdik, dil ile ikrâr ve rükünlerle amel*” olarak tanımlar; ancak ameli imâna gerçek anlamda değil, mecâzen dâhil ederler. (Bakıllani,1993:55; Razi, 1978:347) Onlara göre kişinin amel etmesi ve günâh işlememesi, kâmil mümin olması açısından önemlidir. Ancak hiçbir mümini günâh işlemesi veya farz olan bir ameli terk etmesi sebebiyle tekfir etmezler. (Ebû Hanife,1981:62-3; Bağdadi,1991:247) Daha sonraları Hariciler, Mu'tezile ve Selefilere ilaveten, büyük günâh işleyen kimsenin imânî durumu ile ilgili görüşlerinden dolayı kendilerine Mürcie denilen bir grup daha ortaya çıktı. Bunlar ameli imânın tanımı içerisine sokmuyorlar ve imânı kalb ile tasdik, dil ile ikrâr veya tasdik etmeden de olsa, imân edilecek hususları bilmek veya dil ile ikrâr etmek şeklinde tanımlıyorlardı. Bunlara göre büyük günâh işleyen kimse, amel imânın bütününden olmadığı için, mümin olmak vasfını kaybetmiyordu. Böyle birine kâfir denilmesi de doğru değildi. Böyle birinin tövbe etmesi elbette ki yapması gereken bir işti, ancak tövbe etmeden ölmesi durumunda ebedî cehennemlik olduğu da söylenemezdi. Allah isterse bu kişiyi affeder, isterse günâhı kadar cehennemde cezalandıktan sonra cehennemden çıkarıp, cennete koyar diyorlardı. (Bkz. Bağdâdî,1991:118; Şehrîstânî, trs:I/62)

İmânın tanımı ve şartları ile ilgili bu tartışmalarda şiiiler, tüm diğer itikâdî mezheplerden ayrı olarak, imânın tanımı ve şartları içerisine “*imâmet*” ilkesini dâhil ettiler. Yani Hz. Ali'nin ve onun soyundan gelen imamların, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in tayini ve vasiyeti ile halife olarak atandıklarına inanmayı akideye bir imân esası olarak koydular. Bunu yapmakla da kalmayıp, imamların masumiyeti,Ehl-iBeyt taraftarlarını sevmek yani “*tevellâ*”, onların muhaliflerine nefret duymak, yani “*teberrâ*” gibi başka inançları da imânın şartları içine soktular.(Eş'ari, 1980: I/115-6; Öz, 2011:40/214-5; Oral, 2015:Başkanlık ve

Seçimi, 5 vd.)Şi'î fırkalar da Hâriciler ve Mu'tezile'nin yaptığı gibi, kendileri gibi düşünmeyenlerin büyük günâh içinde olduklarından dolayı imânlarını tartışmaya açtılar. Rafizîliğin doğuşunu ve Zeydiyye fırkasının ortaya çıkışını anlatan kaynaklar, Zeyd b. Ali(v.122/740)'nin Vâsıl b. Ata(v.131/748)'nin öğrencisi olduğunu ve ondan i'tizali düşünceleri aldığını kaydetmektedirler. (Şehristani, trs:I/180; Öz,2007: Rafiziler, 34/396-7; Üzüm, 2010:Şia, 39/116-120)

C. İMANIN RÜKÜNLERİ: TASDİK VE İKRÂR

İslâm itikad ekollerine göre imânın rükünleri farklıdır. Hâricîlere göre imân, *“hem fül-i kalb, hem fül-i lisan ve hem de fül-i cevârihtir. Yani Kalben tasdik, lisanen ikrâr, amelen tatbik”* tir. (Şehristani, trs:I/134; Fığlalı, 2000:16/169; Salihi ve Öz,2000:16/175) Bunların üçü birden rükn-ü imândır. Bu rükünlerden birini yerine getirmeyenden imân kalkar ve bu kimselere mü'min denmez. (Ebu Ubeyd Bağdadi,2002:209;Watt, 2010:11) Mu'tezile ekolüne göre, imân, *“hem kalbin hem dilin hem de diğer âzâların fiili”* dir. Ameli terk eden ve sadece imân sahibi olan bir kimsenin âhirette durumu kötü olacaktır. Yani Mu'tezile kendi akılcı sistemi icabı imâna bilgiyi de katmış, insan, dil ile ikrâr etmek, iyi amellerde bulunmak ve akılı ile İslâmın temel prensipleri olan Allah ve peygamber fikrine ulaşmak suretiyle gerçek imânı bulmuş olur.(Kâdı Abdulcebbar, trs:566; Eş'arî, 1980:179) Kerramiye'ye göre; imân, sadece dil ile ikrârdan ibarettir. Yani imânın rüknü bir tanedir, o da sadece dil ile ikrârdır. Kalbiyle küfreden, diliyle bir yaratıcının varlığını, kitapları, peygamberleri ve imânın diğer rükünlerini ikrâr eden, bu söylemiyle gerçek bir mü'mindir. (Kutlu,DİA,2002:25/294-6) Kerramiye, *“Hz. Peygamberin, Onun ashabının ve daha sonrakilerin zamanında, bir kimse, kelime-i şehadet'i dili ile söyleyince, onun Müslüman olduğuna hükmedilir ve kalp ile tasdik edip etmediği araştırılmazdı”* (Cüveyni,1996:319: Nesefi, trs:79)diyerek görüşünü delillendirir. Mürcie ve Kerramiyeimânı sadece dil ile ikrâr'dan ibaret görürler. (Eş'ari, 1980:I/130; Ebu Ubeyd Bağdadi, 2002:92, 112)

Bir çok Ehl-i Sünnet âlimine göre sadece ikrâr ya da sadece tasdik imân olmaz. (Sabuni, 2005:180 vd; Nesefi, 2010:143) Çünkü sadece ikrâr imân olsaydı, bütün münâfiklar mü'min olurdu. Eğer sadece tasdik imân olsaydı, o zaman bütün kitap ehli mü'min olurdu. Başka bir ifadeyle imân; tasdik, marifet, yakîn, ikrâr ve İslâm'dır. Esasında tasdik, marifet, ikrâr, İslâm ve yakın birbirlerinden farklı olsa da bunların hepsi imân manasında kullanılabilen kavramlardır. Yüce Allah'ın Rab olduğunun tasdik ile ikrârı, kesin inanç ve bilgidir. Birisine ey insan, ey adam ya da ey falanca denmesi gibi bütün bunlar, farklı lafızlar olmasına rağmen manaları aynıdır. Söyleyen kimse, bu kelimelerle aynı manayı kalbiyle kasdettiği halde farklı isimlerle seslenmiş olmaktadır.(EbûHanîfe,1981:74,19)Ebû Hanife (v.150/767) imânın tasdik, marifet, yakîn, ikrâr ve İslâm terimleriyle eş anlamlı olduğunu söylemekle birlikte asıl yerinin kalp olduğunu da belirtir.(EbûHanîfe,1981:74) Eş'arî (v.330/942), “dil ile ikrâr”ı ve “amel”i imânın esas rükünleri olarak kabul etmemiş, imânı “tasdik” olarak tarif etmiştir. (Eş'arî, 1953:75) Ebû Hanife (v.150/767) ve onu izleyen Pezdevî (v.482/1089), Serahsî (v.490/1097)'ye göre, imân; kalbin tasdiki ve dilin ikrârıdır. Çünkü dilsizlik veya küfre zorlanma gibi bir özür olmadığı halde, imânın söz veya davranışla açığa vurulmaması, kişi hakkında belirsizlik meydana getirir.(Sabuni, 2005:180 vd; Nesefi, 2010:143) Nitekim Mâtürîdî (v.333/944) de, kalble tasdikin gizli bir iş olması sebebiyle dünyevî hükümlerin uygulanabilmesi için, dil ile ikrârı gerekli görür. Bir

kimse, kalbinde tasdik olduğu halde, dili ile ikrâr etmiyorsa, Allah indinde mü'mindir. Fakat bilemedikleri için Müslümanlar nazarında kâfirdir. Ona, Müslümanlara yapılan muamele yapılmaz. Yine O'na göre ikrâr, imânın yapısı içinde olması gereken bir şart değil, kişinin mü'min olduğunun bilinmesi için gerekli bir şarttır. (Mâtürîdî, 2005:Te'vilâtü'l-Kur'ân, IV/274)

Öyle anlaşılıyor ki bir kimse tevhidi ikrâr ettiği zaman İslâm'a girişine hükmolunur. Çünkü gerçek itikadını (kalbi durumunu) tesbit etme imkânımız yoktur. Neyi ikrâr ettiğini duyarsak, o inançta olduğuna hükmederiz. İmânın aslı rüknü kalbi tasdiktir. İslâmî bütün hükümleri kalben tasdik eden kimse mü'mindir. Dünya ahkâmının icrası açısından zaruri olan rüknü ise; dil ile ikrâr etmektir. Eğer bir kimse kalben tasdik eder; bu tasdiki dili ile ikrâr etmezse, hali insanlarca meçhul kalır. Tabii dil ile ikrâr için herhangi bir ehliyet arızası (dilsiz olma ve zorlama, ikrâh gibi) bulunmamalıdır. İkrâr bir delil olmasaydı, Allah âyette, (Bkz. Âl-i İmrân, 3/81) insanlardan bunu istemezdi. Eş'ari kelâmcıların cumhuruna göre tasdik yanında ikrâr da gereklidir. Bu ikrârı bazen söz (kavl) ve itiraf, bazen şehadet –*kelime-i şehâdet*- tabiri olmalıdır. Tasdik'in yeri kalptir, ikrârın mahalli de dildir. Kalpteki tasdik, dilde ikrâr ile vücut bulur. Kalpteki tasdik doğru olarak dile ikrâr edilirse, gerçek imân ortaya çıkar. Eğer kalpte küfür olup dilde ikrâr ile imân ettiğini söylerse münâfıklık olur. Kalbinde imân olduğunu dil ile ikrâr edip şehadet ederse o zaman mü'min olduğu anlaşılır. (Bakıllani, 1993:85,90) Razi (v.606/1209) de “Eğer kalben tasdik ve lisanen ikrâr meydana gelmişse, bu ikrâr da zorla değil, ihtiyarî olarak tezahür etmiş ise bunun sahibi ittîfakla mü'mindir” (Razi, 1990:I/168) der. Gazâlî (v.505/1111)'ye göre tasdik kendisine özgü bir yeri/mahalli vardır; bu hususi yer de kalptir, kalbin de olanın yansıması da dil ile olur; bir bakıma “*lisan kalbin tercümanıdır*” (Gazâlî, 1974:I/158)

Pezdevi (v.482/1089) ve Serahsi (v.490/1097) gibi bazı âlimler şer'i imânı, kalb ile tasdik, dil ile ikrâr şeklinde tarif edip, kalb ile tasdiki “aslı rükün”, dil ile ikrârı da “zaîd rükün” kabul etmişlerdir. “Kavl-i Meşhur” diye şöhret bulmuş olan bu görüş sahiplerine göre imânın biri tasdik, diğeri de ikrâr olmak üzere iki rüknü vardır. Bu rükünlerden biri eksik olursa imân gerçekleşmez. (Nesefî, 2010:146-7; Pezdevi, 1988: 214; Cüveynî, 1996:397) Eş'ari kelâmcılarına göre ikrâr imânın şartı, tasdik ise rüknüdür. Mâtürîdî kelâmcıları ise imânda tasdik ve ikrâr birlikte câiz görürler. (Mâtürîdî, 2005:Tevhid, 368; Nesefî, 2010:146-7; Pezdevi, 1988:214; Cüveynî, 1996: 397) Kalbin eylemi inanmak, dilin eylemi konuşmak, elin eylemi tutmak, ayağın ki ise yürümektir. İmân, kalbin ve dilin birer eylemidir. Âyetlerinde'vili de bunu doğrular. (Nahl, 16/106; Tahrîm, 66/4; Hacc, 22/35) Hz. Peygamber de imânda ikrârın önemini vurgulamak ve kelime-i tevhidi söyleyenin, müslüman kabul edilmesi gereğine işaret için “Allah'ı ve Peygamberi” dili ile ikrâr ederse can ve mal güvenliği sağladığını belirtir. (Buhârî, 1991:cihâd 102; Müslim, 1981:imân 8; Ebu Davud, 1981: cihâd 104)

Bireyin aşkın alanla ilişkisi olan imânı tanımlarken başvurulan *tasdik teorisi* ilk anlatımını Ebû Hanîfe de bulmuş ve ona dayalı olarak meşhur olmuştur. Daha sonra hem Eş'ârî hem de Mâtürîdî ekollerine mensup pek çok düşünürün, tasdik teorisini büyük ölçüde Ebû Hanîfe'ye dayalı olarak açıkladıkları görülmektedir. Aslında bir anlamıyla imânın tahlili, dinî bağlamda *ideal bir bilinç* düzeyinin analizine dönüşmesidir. Bu nedenle imân bu ideal görüntüsüne, *bilgi-tasdik-ikrâr* uzlaşısına dayalı bireyin tüm hayatını kuşatan bir amelle kavuşabilecektir. Bu

anlamda *tasdik*, imâna teorik bir temel sağlarken, vicdan/*kalp* ise bu düşünceyi teorik bir bilinç ve yaşanan bir tecrübeye dönüştürür. Bu düşünsel ve bilinçsel tutumu ilan eden ve başkalarını da buna davet edense, (ikrâr) sözdür. (Yeşilyurt, 2004: 53)

قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ 49/14

âyetindeki “Siz imân etmediniz, ama «Boyun eğdık» deyin. Henüz imân kalplerinize yerleşmedi” ibaresinden dil ile ikrâr edilip kalb ile tasdik edilmeyen bir imânın yeterli görülmediğini de anlıyoruz. İmânın gövdesi, dil ile ikrâr, kalp ile inanmaktır. Ameller ise öze ilişkin bir rükün olarak düşünülmeyip, olgun insan olabilmenin bir koşulu olarak düşünülebilir. İnsanın bir iç dünyası bir de dışa yansıyan yönü vardır. Allah-insan ilişkilerinde insanın mücbir sebeplerle de olsa bu iki dünyası uyumsuzluk göstermemelidir. Bugün “kalp ile tasdik, dil ile ikrâr” şeklinde klişeleştirilen bu birlik, imânın özünü teşkil eder. (Yeşilyurt, 2003:20) Allah’a ve Rasulüne imân (*imân billahi ve resulihî*) anlamındaki tasdik, gizli ve açık olmak üzere ikiye ayrılır. Tasdikin görünmeyen kısmı, kalbin tasdiki ile oluşan ve itikat olarak isimlendirilen imândır. Görünen kısmına gelince, dilin ikrârı ile oluşan ve ikrâr ya da şehadet olarak isimlendirilen imândır. (Kutlu, 2002:84) İmânın asıl mahalli kalptir, dil ile ikrâr kişinin insanlar tarafından mü’min olarak kabul edilmesi yönüyle önemlidir. İkrâr, dini hükümlerin uygulanabilmesi için bir şart olmaktadır. Tasdikte söz konusu edilen iz’an, realiteye uygun “itikad-ı cazim” denilen kesin inançtır. Bu da kalbde kesb ve ihtiyar, yani insanın çalışması ve seçmesi ile meydana gelir ve neticede kalbe rahatlık, huzur, sukün ve itminan verir. Kısaca tasdikte kesb ve ihtiyara dayanan iz’an şarttır. Kişinin arzu ve isteğine dayanan gayreti ve çabası gerekir. İz’an olmazsa buna marifet denir. Marifet, kesb ve ihtiyar bulunmadan, insanın seçimi ve çabası olmadan kalpte aniden bir doğuşun, bir uyanışın, bir şeylerin meydana gelmesidir. (Gölcük-Toprak, 2001:182) Mâtürîdî imân için esas olanın, kalbî tasdik olduğuna delil olarak da mükrehin yani dinden dönmesi için zorlanan bir kimsenin imânını gösterir. Kalbi imânla dolu ise zorlamanın bir sonucu olarak dili ile söylediği sözün bir kıymeti yoktur. İmânına zarar gelmez. Buna şu âyet delildir: “*Kalbi imânla dolu olarak mutmain iken, dini inkâr etmeye mecbur bırakılıp da yalnız dilleriyle inkâr sözünü söyleyenler hariç, kim imânından sonra Allah’ı inkâr ederek gönlünü inkâra açar, göğsüne küfrü yerleştirirse, onlara Allah tarafından bir gazap, hem de müthiş bir azap vardır.*” (Nahl, 16/106; Mâtürîdî, 2005:Tevhid,611-2)

İmânın asıl rükünü olan tasdik işlemini kalbin layıkıyla yerine getirebilmesi için buna hazır olması gerekir ki bu da iki aşamalı olarak gerçekleşir: 1-Kalbi, bozuk inançlardan, kendini beğenmek, ikiyüzlülük ve nifak gibi hastalıklardan temizlemek. 2-Kalpte açılan boşluklara doğru inanç ve güzel huyları yerleştirmek. Günahlardan temizlenmeyen kalbin işlevini kâmil manada yerine getirerek kendisini geliştirmesi düşünülemez. Kötülükleri ve günahları terk ederek bunlardan tövbe etmek, kalpte yer tutan çirkin şeyleri uzaklaştırıp açılan boşluğa imânın ve salih amellerin dolmasına imkân hazırlayacaktır. (Öğük, 2014: 179)

İmânı sadece kalbin tasdiki, sadece dilin ikrârı veya kalbin tasdikiyle beraber dilin ikrârı şeklinde tanımlayanlar imânın artma ve eksilme kabul etmeyeceğini ileri sürerlerken ameli imândan bir cüz sayanlar onun artıp eksilebileceğini düşünürler. İbn Hazm (v.456/1064)’ın yanı sıra Selef âlimleri imânın artıp

eksilebileceği görüşünü benimsemiş,(Kutlu,2002:78-9) âyetleri de zahiri mânada anlamışlardır. Aslında imân, inanılması gereken hususlar açısından artmaz ve eksilmez. İmânın şartlarından Allah'a inanıp, meleklerle inanmazsa veya namazın farz olduğunu inkâr etse o kişi imân etmiş olmaz. İnanılacak esaslar konusunda âlim ile cahil, kadın ile erkek arasında hiçbir fark yoktur. İmân, güçlü ve zayıf olma açısından farklılık gösterebilir. Kiminin imânı tam anlamıyla içine sinmiş, kimininki yüzeysel kalmıştır. Kimininki iştme ve düşünmeye bağlı bilgi ve inanç seviyesinde, (ilme'l-yakîn) kimininki görmeye dayalı bilgi ve inanç seviyesinde (ayne'l-yakîn), kimininki de yaşamaya, gönülden duymaya ve iç tecrübeye dayalı bilgi ve inanç (hakka'l-yakîn) seviyesindedir. Hz. İbrahim ölülere nasıl dirilttiğini göstermesini Allah'tan istemiş, "İnanmadın mı?" sorusuna "gözümle de görerek kalbim tam yatışsın diye" (Bakara,2/260) cevabını vermiştir. Böylece onun ölülere nasıl dirilttiğini gördükten sonraki imânının önceki imânından daha güçlü olduğudur. Âyetlerde imânın Allah anıldığı ve Kur'ân okunduğu zaman arttığıdır; "Mü'minler ancak onlardır ki Allah'ın âyetleri kendilerine okunduğu zaman bu onların imânını artırır." (Enfâl, 8/2)"İmân etmiş olanlara gelince (her inen sûre) daima onların imânını artırmıştır." (Tevbe, 9/124)

Ezcümle imânın aslî unsuru kalbin tasdiki olmakla birlikte kalpte neyin gizli olduğunu insanlar bilemediği için, kalpteki inancın dil ile söylenip açığa vurulması, o kişinin de dünyada bu söz ve ikrârına göre bir işleme tâbi tutulması gerekir. Bu sebeple ikrâr yani kalpte bulunan inancın dil ile ifade edilmesi, imânın bir parçası değil, âdeta onun dünyevî şartıdır. Mâtürîdî ve Eş'ari kelâmcılarından bir kısmı imânda ikrârı, imânın bir rükünü olarak değil de sadece dünyevi hükümlerin uygulanabilmesi için bir şart olduğunu söylemişler, kalbinde tasdik olduğu halde diliyle ikrâr etmeyen kimsenin –her ne kadar dünyada kâfir muamelesi görse de- âhirette Allah indinde mü'min olduğunu açıklamışlardır. (Aydın, 1979:151-152) Mâtürîdî âlimlerin şer'i imânı, kalb ile tasdik, dil ile ikrâr, kalb ile tasdiki aslî rükün, dil ile ikrârı da zaid rükün kabul etmeleri kanaatimizce uygun bir görüştür.

D. İMÂNIN KISIMLARI; İCMALÎ, TAFSİLÎ VE TAHKİKÎ İMÂN

İmân, inanılacak hususlar açısından *icmâlî* ve *tafsilî* imân olmak üzere ikiye ayrılabilir. *İcmâlî imân*; inanılacak şeylere kısaca ve toptan yani Peygamberin Allah tarafından getirdiği her şeye topluca inanmaktır. *Tafsilî imân*; inanılacak şeylerin her birine, açık ve geniş şekilde, ayrıntılı olarak inanmaya denilir. İmân'ın rükünleri ve temel esasları olduğu gibi, tafsilî imânın da rükünleri, temel esasları ve dereceleri vardır. Bunların her biri hakkındaki bilgiye ve tasdik niteliğine göre âlimler, tafsilî imânın dereceleri olduğunu, her birinin temel esas ve özelliği olduğunu söylemişlerdir.

Tafsilî imân üç derecede incelenebilir. *Birinci derece*, Allah'a, Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna ve âhiret gününe kesin olarak inanmaktır. *İkinci derece*, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, öldükten sonra tekrar dirilmeye, Cennet ve Cehennem, sevap ve azâbın varlığına, kader ve kazaya ayrı ayrı inanmaktır. *Üçüncü derece*, Hz. Muhammed'in Allah katından getirdiği, bize kadar da tevâtür yoluyla ulaştırılan bütün haberleri ve hükümleri tasdik etmektir. Namaz, oruç, hac ve diğer farzları, helâl ve haram olan davranışları öğrenip bütün bunların farz, helâl ve haram

*Akâid Ve Kelâm İlmi Açısından
İmânın Kısımları, Derecesi Ve Rükünleri*

olduklarını yürekten tasdik etmek tafsili imânın üçüncü derecesini oluşturur. (Oral, 2014:İslâm İnanç Esasları,26)

Müslüman bir çevrede doğup, müslüman anne ve babadan, çevreden araştırmadan inanılırsa bu çeşit imâna *taklidi imân*, delillere dayanılarak, araştırılarak inanılırsa bu çeşit imâna da *tahkiki imân* denilir. Mukallid, eğri veya doğru olduğunu düşünmeden bir başkasının söylediğini kabul ve tasdik edendir. İmânda taklid veya mukallid, İslâm âlimleri tarafından tartışılmış, imânî konuların araştırılarak, gönülden kabulü olması istenmiştir. (Gölcük-Toprak,2001:188) Meselâ Mâtürîdiye göre mukallidin imânî faydasız ve geçersizdir. Bir kimse inanç asıllarından herbir meseleye aklî delil getirerek inanmazsa, o mü'min olmaz, bu delili kalbiyle bilmesi şarttır. Ona göre gerçek imân, aklî ve naklî delillere dayanan imândır. Bunlardan yoksun bir tasdik ise taklidi imân olmaktan öteye geçemez. (Mâtürîdî, 2005:Tevhid, 3,378)Kelâm İlmi'nde, imânla birlikte bulunan şüphe, zan, tereddüt gibi ihtimaliyet taşıyan durumlar eleştirilmiştir. Çünkü bütün bunlar, büyük ölçüde cehaletin eseri olup, bilgi düzeyinin artmasıyla yerini kesin inanca bırakırlar. Bu noktanın bir sonraki aşaması ise duygusal yoğunlukla bağlanmaktır ki bu da imândır. Tahkiki imânın önündeki engeller ise, bilgi yollarının kullanılmaması, taklid, heva ve hevese uyma, sorgulama yetersizliği ve çoğunluğa uyma gibi hususlardır. Öte yandan dinin asıllarında tahkik, amelde tahkikten önce gelmektedir.(Arpaguş, 2005:83 vd.)

Ebu Hanife'den itibaren Ehl-i Sünnet âlimleri taklidi imânı da araştırmayı ve düşünmeyi terkettiğinden günah sahibi saymakla beraber Yüce Allah'ın hidayet ve lütfuyla imân kırıntısı olduğundan mü'min saymışlardır. Yani taklîd yoluyla imân eden mukallidin imânî sahihtir, geçerlidir. İmânda kalb ile tasdik esas olduğundan mukallid de kalb ile tasdik, ilim ve marifet yoluyla değil, taklîd yoluyla olur. Eğer mukallid, nazar (düşünme) ve istidlâl (delilleriyle öğrenme) yapacak güçte iken bunları terk ediyorsa ayrıca günâhkâr olur, ama imândan çıkmaz, mü'mindir. Mü'min ise, imânını taklîdden tahkike geçirmek zorundadır. Elbette mü'minin sonunda varacağı yer kalbinde kesin imânî olduğu için Cennet'tir. Taklidin zıddı Allah'ın razı olduğu imân çeşidi "tahkîkî imân"dır.

İmân saliki açısından taklidi ve tahkiki olarak ikiye ayrılabilceği gibi, gerek tasdik gücü açısından gerekse sağladığı fayda açısından da derecelendirilebilir. Böylece imân bakımından insanlar; müşrik, kâfir, münâfık, mü'min gibi de sınıflandırılabilir. Allah'ı inkâr edip ortak koşana müşrik, imân esaslarını örtmek manasında inkâr edene de kâfir, diliyle inandığı halde kalbiyle tasdik etmeyene de münâfık denilir.(Oral,2014:İslâm İnanç Esasları, 37;2014:Kelâm Tarihi,147 vd.)

İnsanın çok sağlam kulplara tutunması, 'Urvet-ül-Vüskâ'ya(Bakara, 2/256; Lokman, 31/22) sıkı sıkıya yapışması lazımdır ki o sapsağlam kulp da tahkîkî imândır. (Mâtürîdî,2005:Te'vilâtü'l-Kur'ân,II/161)Aslında bu tahkîkî imân; istenilen, Allah'ın razı olduğu imân çeşididir. Mutlak imânın rükünleri ve temel esasları olduğu gibi, Tafsilî imânın da rükünleri, temel esasları ve dereceleri vardır. Bunların her biri hakkındaki bilgiye ve tasdik niteliğine göre, Bazı Ehl-i Sünnet âlimleri, tafsili imânın üç derecesi olduğunu söyleyip temel esaslarını ve özelliğini beyan ederler.

Tafsili imanın *birinci derecesi*, Allah'ın varlığına, birliğine, eşi ve ortağı bulunmadığına, yegâne yaratıcı ve ibadete lâyık tek mabud olduğuna, bütün kemâl

sıfatlarla muttasıf, her türlü noksanlıklardan uzak ve münezzehe olduğuna, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve son peygamberi (*Hâtemü'l-Enbiya*) olduğuna, bütün milletlere ve tüm insanlara ve cinlere hak peygamber olarak gönderildiğine, ölümden sonra dirilmenin, Ahiretin yani ikinci hayatın, âhiret ahvâli denilen Cennet ve nimetlerinin, Cehennem ve azabının ve âhiretteki diğer ilâhi hakikatlerin hak ve gerçek olduğuna kesin olarak (yakînen) inanmaktır. (Oral,2014:Kelâm Tarihi, 344)

Tafsilî imânın *ikinci ve daha yüksek derecesi*, âmentü de ifadesini bulan ve her müslümanın şeksiz şüphesiz inanması gereken altı imân esasına inanmaktır. Bu esasların âyetlerde bazen birkaçı, bazen hepsi bir arada beyan edildiği görülür.(Bakara, 2/177, 185; Nisâ, 4/136) Kaza ve kadere imân ise, Allah'a ve O'nun sıfatlarına özellikle "İlim", "İrade", "Kudret" ve "Tekvin" sıfatlarına imânın tabii bir neticesi olduğu söylenebilir.(Kamer, 54/49, Furkan, 25/2, Fussilet, 41/12, Hadid, 57/22, Tevbe, 9/51)

Tafsilîmân'ın *üçüncü ve en yüksek derecesi* ise hâtemü'l-Enbiya ve seyyidi'l-mürselin Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Allah tarafından Kitabullah ve Hz. Peygamberin sünneti ile beşeriyete tebliğ ettiği kesin olarak bilinen ilâhî esas ve hükümlerin (emir ve yasakların) tamamına ve her birine ayrı ayrı (murad-ı ilâhîye uygun olarak) imân etmektir. Diğer bir tabirle; Allah Kelâmı olduğu kesin olarak bilinen Kur'ân âyetlerinde ve Hz. Peygamberin sahih hadislerinde zikredilen namaz, oruç, zekât ve hac gibi farz ibadetleri; cana kıymak (katl), ana babaya isyan, yalan söylemek, alkollü içki içmek, zina etmek ve kumar oynamak gibi haramları, hülâsa her türlü ilâhî emir ve yasakları, imân, İslâm ve ahlâk esaslarını ve her biri ile ilgili din hükümleri ve delillerini gücü yettiğince öğrenmek. Bunların farz, vâcib, haram veya helâl olduklarını tasdik etmek ve hepsinin hak ve gerçek olduğuna ayrı ayrı imân etmek; İslâm'da tafsilî imân derecelerinin en yükseğidir. Ancak, imânın bu derecesine ulaşabilmek, çok geniş ve etraflı bir ilim sahibi olmayı, yani aslî (itikadî) ve fer'î (fikhî-amelî) bütün dinî esas ve hükümleri ayrı ayrı öğrenip, her birine irade ve ihtiyar ile yakînen inanmayı gerektirir. Bu ise, ancak, bu nitelikte ilim ve imân sahibi olan âlimlere, din bilginlerine nasip olur. İmân, tekliflerin temeli olmak cihetinden birkaç dereceye bölünür ki kalple tasdik, dille tanıklı imânın en aşağı derecesidir. Kalple inandıktan sonra bunu takip eden amel ve ibadetlerin bir sonucu olarak kalpte sabit ve devamlı olan bir keyfiyet husule gelir. Bu keyfiyet kalbi sardıktan sonra tem ve bütün azalar kalbe tabi olup, bu keyfiyetin tesiri altında kalır ve insanın iş, amel ve tasarrufları kalpten olana tabi olur, onun tesirinden çıkmaz. İşte bu imânın en yüksek derecesi olup buna sahip olan kimse, küçük ve büyük günâh ve suçlara katlanamaz ve günâhlı işlere yaklaşamaz.(İbn Haldun,1989:523-4)

Tafsilî imânın dereceleri, her müslümanın imkân, bilgi, meslek ve ilmî ehliyet ve yeteneklerine göre değişebildiğidir. Gerçekte her müslüman, sahip olduğu ilim ve kabiliyet ile orantılı olarak mükellef ve Allah indinde mes'uldür. Bu bakımdan, genel olarak herkes için farz kılınan imân, imânın ilk derecesi sayılan "İcmalî İmân"dır. Çünkü İslâm binasına ancak bu ana kapıdan girilir. Hz. Peygamber "Her kim La ilahe illallah derse Cennet'e girecektir" (Müslim,1981:imân;53) sözüyle buna işaret eder. Demek oluyor ki bir insanın mü'min olması kelime-i şehâdetin muhtevasına inanmasıyla gerçekleşir. Ancak, bununla yetinilmeyerek, İslâm akâidinin temel unsurları olan imân esaslarının

*Akâid Ve Kelâm İlmi Açısından
İmânın Kısımları, Derecesi Ve Rükünleri*

tamamını bütün gücü ile öğrenmeye gayretle, onlara tereddütsüz ve kesin olarak inanarak imân derecelerinde yükselmek, onu kemâle erdirmek, her müslümanın aslî görevidir. (Oral,2014: İslâm İnanç Esasları, 26-7) Bu durum hadiste şöyle izah edilmiştir:“İmân yetmiş kusur şubedir (derecedir). Hayâ imândan bir şubedir. Bu şubelerden en üstünü "Lâ ilâhe illallah" sözüdür, en aşağı mertebede olanı da yolda bulunan rahatsız edici bir şeyi kenara çekmektir." (Buhari:1981:imân 3; Müslim:1981:imân 57) Lâ ilâhe illallah deyip dil ve kalben (yani ikrar ve tasdik) Allah'ın varlığı ve birliği kabul edildikten sonra çok basit gibi gelen insanlara yolda eziyet eden bir şeyi almak da imân eden kişinin yapması gereken, imânın gereği bir amel olarak zikredilmektedir. İmân sahibi kişinin kötülüklerle mücadele biçimi de imân mertebeleri ile anlatılır: “Sizden kim bir münker (kötülük) görürse seyirci kalmayıp onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin (istemesin) Bu kadarı imânın en zayıf mertebesidir.” (Buhari: 1981; melâhim 17; Müslim: 1981;imân 78)

Bazı âlimlere göre imân beş kısma ayrılır:

1-İmân-ı matbu'; meleklerin imânıdır.

2-İmân-ı ma'sum; bu peygamberlerin imânıdır.

3-İmân-ı makbul; mü'minlerinimânıdır.

4-İmân-ı mevkuf, bu bid'at ehlinin imânıdır.

5-İmân-ı merdud, bu da münâfikların imânıdır. (Cürcânî, 1991:40)

İnançlar en güçlüden en zayıfa doğru şu şekilde sıralanabilir;

- a) Her aşamada tam olan, sağlam bir delile dayanan inanç,
- b) Tam olarak ispat edilemeyen, fakat genellikle âlimler tarafından kabul edilen öncülleri esas alan bir delile dayanan inanç,
- c) Güzel söz söyleme (hitabet) sanatıyla ortaya konulan bir delile dayanan inanç,
- d) Güvenilen bir kimsenin ifadesine inanç,
- e) Genellikle tatminkâr olarak kabul edilen şartlarda ortaya konulan bir ifadeye inanç,
- f)Haber verenin güvenilir olup olmadığını düşünmeksizin, insanın, onun sözlerine inanmayı istediği için onları kabul etmesine dayanan inanç.(Gazâlî,1984: 118-125; Özcan,1992: 58)

En azılı kâfirlerden en kâmil mü'mine kadar şöylece tasnif de yapılmıştır;

- 1-İtmi'nan içinde bulunduğu nifâkını küstahlığa vardırırmış olup Cehennem dibinde yanacak olan münâfiklar.
- 2-İtmi'nan içinde bulunduğu küfürden memnun olan kâfirler.
- 3-İnkârları, kâfir vb. sübut ifade eden bir lafızla ifade edilenler.
- 4- İnkârları, sübut ifade etmeyenler.
- 5-İmânla küfür arasında bocalayanlar.

6-Kalplerinde maraz bulunanlar.

7-İmânlı olduğu halde fîsk kapsamına giren bir fiil işleyenler.

8-İmânları sübut ifade etmeyenler.

9-İmânları subut ifade eden mü'min gibi bir lafızla anlatılanlar.

10-Yakin ve itmi'nan içinde bulunduğu imândan tam anlamıyla memnun olan mü'minler.(Sülün, 2005: 436)

Bazı akâid ve kelâm âlimlerine göre de imânın da sahih ve kabule şâyân olması için üç şartın bulunması gerekir. (Cürcani,1991:33; Sinanoğlu, 2000:22/213) Bunlar:

a) İmân, ye's ve ümitsizlik hali olan son nefeste yani ölüm halinde olmamalıdır. Mü'min olmayan birisi, tam ölüm halinde imân etse bu imânı makbul değildir.(Mü'min, 40/85; Mâtürîdî, 2005:Te'vilat,13/101-2) Çünkü imân bir kalp ve vicdan işi olduğundan kişinin her bakımdan normal olduğu anlarda hür iradesiyle gerçekleşmelidir.(Oral, 2014: İslâm İnanç Esasları, 28)

b) Mü'min, zarûrât-ı diniyye'den sayılan şeylerden birini inkâr veya tekzib etmemelidir. Çünkü tevatür yoluyla nakil, yani mütevatir haber akaidde bilgi kaynağı inanılması gerekli olan zarûrât-ı diniyye'ye inanmak farzdır. (Çınar, 2013: 44/138 vd)

c) Dini hükümlerin, emir ve yasakların yüce ve ilahi hikmet gereği olduğunu kabul etmek, bunları yerine getirmede inat ve tekebbür, gurur ve kibir göstermemek gerekir. Allah hakîmdir, hikmet sahibidir. O ne emretmişse güzeldir, hikmeti gereğidir. Ehl-i Sünnet âlimlerinden Mâtürîdî(v.333/944)'ye göre her şeyi yaratan Allah'tır. Kötü olarak değerlendirdiğimiz varlıklarda bizim iç yüzünü kavrayamayacağımız birçok hikmetler, yararlar da vardır. Örneğin ateşin yakma özelliği bazen kötü olabilir ama yemeklerimizi de yine onunla pişirmekteyiz. Keza bütün canlıların hayatı suya bağlıdır ama bazılarının ölümü de yine suda boğulmakla gerçekleşebilir. O'na göre şeytanın ve kötülüklerin olması insanın acziyetini hissedip Allah'a boyun bükme ve itaatın olması içindir. Çünkü insan hayırla ve şerle imtihan olmaktadır. Evlat ve mallar da oyun ve eğlence için değildir. (Bakara:2/155, Enbiya:21/35;A'raf:7/168) Kulun nimetlere şükretmesi, kötülüklerle de sabretmesi istenir. Hamdeder, şükreder, sabreder ve tevekkül inancı çerçevesiyle metanetle olayları karşılırsa –dünyada âhirette- büyük ecir ve mükâfat alacaktır. (Mâtürîdî, 2005: Tevhid,169-70; 2005:Te'vilâtü Ehlî's-Sünne,V/77)

SONUÇ

İmânın derece, kısım ve bölümlerini bilen ve ruhunun derinliklerine yerleştiren imân sahibi bir insan, hem dünyasını hem de âhiretini cennetlere çevirecek bir güce sahiptir. İmânın kâmil manada kendinden bekleneni yerine getirmesi, ihtiva ettiği hakikatlerin yerli yerince kullanılmasına bağlıdır. Çünkü imân, davranışlarımızın oluşmasına yol açan bir şuur üretir. Bu şuur, ibadetler ve salih amellerle desteklendiğinde güzel ahlâk ve davranışlar olarak tezahür eder. İmânın pratik hayata yönelik görünümü olan iyi davranışlar, bir nevi kalpteki sevgiye ve bilgiye dayalı samimi imânın meyvesidir. Bu manada iyi ve güzel davranışlar sergilemek, Allah'a karşı kulluk görevini gerçek anlamda yerine

*Akâid Ve Kelâm İlmi Açısından
İmânın Kısımları, Derecesi Ve Rükünleri*

getirmenin en önemli göstergesidir. Müslüman, diğer müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği, Mü'min de, halkın, can ve mallarını kendisine karşı emniyette bildikleri kimsedir. (Bkz. Buhari:1991,imân 4;Müslim:1981:imân 64)

İmânda da “dil ile ikrâr, kalb ile tasdik” olmalıdır. İmânın da sahih ve kabule şâyân olabilmesi için ye's ve ümitsizlik hali olan son nefes ölüm halinde olmamalıdır. Çünkü imân bir kalp ve vicdan işi olduğundan kişinin her bakımdan normal olduğu anlarda gerçekleşmeli, kendi niyet, arzu, istek ve iradesiyle olmalıdır. Buluş çağına giren herkes için farz kılınan imân, imânın ilk derecesi sayılan "İcmalî İmân"dır. “Lâ ilahe illallah Muhammed Rasulullah” yani Kelime-i şehâdet ve Tevhidle sembolize edilir. İslâm binasına ancak bu ana kapıdan girilir. Kişi böylece Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği imân esaslarını da kabul etmiş olur, ona mü'min denilir. İslâm'da bir iyiliğin ve salih amelin dünya ve âhirette ecir ve sevap kaynağı olması için bu ameli işleyen kimsenin imânlı olması ön şarttır. İmânı kuvvetlendiren, sağlamlaştıran, onu çepeçevre sararak koruyan salih amellerdir. Salih amelden söz eden âyetler genellikle önce imâna değinerek başlarlar. Bunların hep "imân edip salih amel işleyenler..." şeklinde oldukları görülmektedir. Bu da imân ile amelin, bir bütünün ayrılmaz parçaları olduğunu ortaya koyar. İmân olmadan güzel davranışların hiçbir önemi olmadığı gibi, salih amel olmadan da kuru bir imânın tadı yoktur. Yani amellerin değer kazanması ancak imân ile mümkündür. İmân bulunmaksızın hiçbir fiilin Allah nezdinde bir değeri bulunmamaktadır. Bu nedenle Kur'ân'da imân amellerin sıhhati için şart koşulmuştur.

Kelâm ve Akâid İlmi'nde imân esaslarının “Tevhid”, “Nübüvvet”, “Meâd” olarak, bazen de “Allah'a, Meleklerle, Kitaplara, Peygamberlere, âhiret gününe ve kadere imân” şeklinde özetlendiği görülür.“Zarurât-ı Diniyye” veya “Usulu'd-Din” gibi kavramlarla da imân edilmesi gereken hususlar özetlenir. Kur'an'da sabit olup sahih hadislerle de açıklanan imân esasları (usulu'd-din)sadece yaygınlık kazanan üç veya altı unsurdan ibaret değildir. Dinden olduğu kesin biçimde kanıtlanan itikadî, amelî ve ahlâkî bütün hükümlere inanmak, bunların farz, helâl veya haram olduğunu tasdik etmek de mü'min olmanın şartıdır.Bununla yetinilmeyerek, İslâm akâidinin temel unsurları olan imân esaslarının tamamını bütün gücü ile öğrenmeye gayret etmek, onlara tereddütsüz ve kesin olarak inanarak imân derecelerinde yükselmek, onu kemâle erdirmek yani tahkiki imân sahibi olmak her müslümanın da aslı görevidir.“Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridirler. İyiliği emreder kötülükten sakındırırlar namazı dosdoğru kılarlar zekâtı verirler ve Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederler. İşte Allah'ın kendilerine rahmet edeceği bunlardır” (Tevbe, 9/71) Böylece kişinin yaptığı salih amellerin ve güzel ahlâkın imân ile Allah katında bir değeri ve karşılığı da olmaktadır.Çünkü insan diğer varlıklar adına eşref-i mahlukât ünvanıyla yaratılmıştır. İnsanın yeryüzünde Allah adına halife olma özelliğiyle de kâinata ve olaylara hikmet nazarıyla bakması kulluk görevidir. Çünkü mü'min Allah'a inanmış, hastalık, sağlık, lütuf, musîbet gibi hayatın çok çeşitli esintileri onun ana istikâmetini bozmaz, kulluk vasfını, imânını sarsmaz. Herşeye ibret ve hikmet nazarıyla bakar. İyiliklerle karşılaşsa şükreder, belâlarla karşılaşsa sabreder ve hatta musibetlerin kazandıracağı sevabı düşünerek Rabbine hamd ve şükür eder. Sorumluluk ve görevlerini yapabilenler dünyada huzur ve mutluluğa, âhirette de felah ve kurtuluşa ulaşabileceklerdir.

KAYNAKÇA

- ARPAGUŞ, Hatice K. (2005), “İlim ve Taklid: Klasik Eş’arilikte (Mütekaddimin) Dini İnancın Temelleri”, Kelam Araştırmaları Dergisi, 3:2. Ankara.
- AYDIN, Ali Arslan. (1979), İslâm İnançları ve Felsefesi, Tevhid ve İlm-i Kelâm, İstanbul.
- BAĞDADİ, Ebû Mansur Abdulkahir b. et-Temimi. (1991),el-Fark Beyne’l-Fırak, (Çev.)Ethem Ruhi Fiğlalı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- BAĞDADİ, Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam el-Bağdad.(2002). el-İmân ve Me’alimuhu ve Sunenuhu Vederecatuhu(Çev.) Sönmez Kutlu, Ankara.
- BAKILLANİ, Kadı Ebu Bekir Muhammed b. Tayyib, (1993).el-İnsaf, (Tahk.) Muhammed Zahid el-Kevseri, Kahire.
- BUHARİ, Ebû Abdullah, (1981). el-Camiu’s-Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- CÜRCANİ, Seyyid Şerif. (1991).Kitâbü’t-Ta’rifat, (Tahk.) AbdülmuînHunefî, Dâru’r-Reşâd, Kahire.
- CÜVEYNİ, Ebû’l Meali Abdulmelik. (1996) Kitabu’lİrşad, Beyrut.
- ÇINAR, Mahmut, (2013), “Zarûrât-ı Diniyye”, DİA, C.44, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul.
- EBU DAVUD, Süleyman es-Sicistânî el-Ezdi. (1981). Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- EBU HANİFE, Numan b. Sabit. (1981).el-Fıkhü’l-Ekber, (Çev.)Mustafa Öz, İstanbul.
- EŞ’ARİ, Ebû’l Hasan Ali b. İsmail (1953). Kitâbü’l-Luma’ fi’r- ve’l-Bida’, Beyrut.
- , (1980). Makalatü’lİslâmiyyin ve İhtilâful-Musallin, (Tahk.) HelmutRitter, Wiesbaden.
- FIĞLALI, E.Ruhi ve Azmi M. Salih ve Mustafa Öz. (2000). “Hariciler”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C: 16, İstanbul.
- FİRUZABADİ, Mecduddin Muhammed b. Ya’kub eş-Şirazi. (1441).el-Kamusu’l-Muhîve’l-Kâbüs’l-Vasitfi’l-Lüğa, Mısır.
- GAZALİ, Ebu Hamid Muhammed. (1974).İhyâuUlûmi’d-Dîn, (trc.) Ahmed Serdaroğlu, İstanbul.
- , (1984).İlcâmü’l-Avam An İlmi’l-Kelâm, (trc.)Nedim Yılmaz, Hisar Yayınları, İstanbul.
- GÖLCÜK, Şerafettin-Toprak, Süleyman,(2001). Kelâm, Tarihi, Ekoller, Problemler, Tekin Kitabevi, Konya.
- ISFEHÂNİ, Ebû’l- Kasım el-Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb. (1992).el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’an, Beyrut.
- İBN HALDUN, (1989). Mukaddime, (Çev.) Zakir Kadiri Ugan, İstanbul.
- İBN MANZUR, Cemaluddin Muhammed. (trs). Lisânü’l-Arab, Beyrut.
- KÂDİ Abdulcebbar, (trs.).ŞerhuUsuli’l-Hamse. (Thk.) Abdülkerim Osman, Kahire.
- KUTLU, Sönmez, (2002). İslâm Düşüncesinde İlk Gelenekçiler, Kitabiyat yayınları, Ankara.
- , (2002). “Kerramiye”, DİA, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- MATÜRİDİ, Ebû Mansur Muhammed b. Mahmud. (2005).Kitâbu’t-Tevhid, (Terc. Ve Hazırlayanlar) Bekir Topaloğlu ve Muhammed Aruçi, İSAM, Ankara.
- ,(2005). Te’vilâtü Ehli’s-Sünne, (Tahk.Mecdi Basellum), Darül-Kütübü’l-İlmiye, Beyrut.
- ,(2005). Te’vilâtü’l-Kur’ân, (İlmî kontrol.) Bekir Topaloğlu, Mîzân Yayınları, İstanbul.
- MÜSLİM,Ebû’l Hüseyin Müslim b. el-Kuşeyri, (1981).Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- NESEFİ, Ebû’l-MuînMeymun b. Muhammed. (trs).Bahru’l-Kelâm Fi AkadiEhli’l-İslâm (Çev.) Cemil Akpınar. Konya.
- ,(2010). Kitâbü’t-TemhidLiKavâidi’t-Tevhid, (Çev.) Hülya Alper, İstanbul.
- ORAL, Osman, (2014). Kelam Tarihi ve Terimleri, Tiydem Yayınları, Ankara.
- , (2014). İslâm İnanç Esasları, Tiydem Yayınları, Ankara.
- , (2014). İmânın Pratik Tezâhürü Salih Amel, Tiydem Yayınları, Ankara.
- , (2015). Kelâm ve İslam Mezheplerine Göre Başkanlık ve Seçimi, Ankara.

*Akâid Ve Kelâm İlmi Açısından
İmânın Kısımları, Derecesi Ve Rükünleri*

- ÖĞÜK, Emine, (2014). “İmânda Etkin olan Temel Unsurlar; Akıl, Kalp ve Beden”, Kelâm Araştırmaları Dergisi, S.12: 1, Ankara.
- ÖZ, Mustafa, (2007). “Rafiziler”, DİA, C.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- , (2011). “Teberri”, DİA, C.40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, Hanifi, (1992). Epistemeolojik Açından İmân, İstanbul.
- PEZDEVÎ, Ebû'l-Yusr Muhammed. (1988).Usulu'd-Din, (Çev.). Şerafettin Gölçük, Kayahan Yayınları, İstanbul.
- RAZÎ, Fahreddin,(1978). el-Muhassal, Kelâma Giriş, (Terc.) Hüseyin Atay, Ankara.
- ,(1990). Mefatihü'l-Gayb, Tefsir-i Kebir, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- SABUNÎ, Nureddin. (1995).el-Bidaye fi Usuli'd-Din, Maturidiyye Akaidi, (Terc.) Bekir Topaloğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- SİNANOĞLU, Mustafa, (2000), “İmân”, DİA, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- SÜLÜN, Murat, (2005). Kur'an-ı Kerim Açısından İmân-Amel İlişkisi, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- ŞEHRİSTANÎ, Ebû'l-Feth Abdülkerim, (trs). el-Milel ve'n-Nihal, (Nşr.) M.S. Kilani, Beyrut.
- TAFTAZÂNÎ, Sa'duddin Mesut b. Ömer, (1999). Şerhu'l-Akaid, (Terc.)Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TAHANEVÎ, (1996). KitabuKeşşafıIstılâhâti'l-Funûnve'l- Ulûm, (Tahk.) Ali Dahruc, Mektebetü Lübnan, Beyrut.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa. (1981).Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- ÜZÜM, İlyas, (2010). “Şia”, DİA, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- WATT, W.M. (2010), İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri, (Çev.)E.RuhiFığlalı, Ankara.
- YEŞİLYURT, Temel, (2003). “Alevi-Bektaşî Düşüncesinde İmân”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.8, Elazığ.
- , (2004). “Ebu Hanife'nin İtikadi Düşünce Sisteminde Yorumun Evrenselliği/ Kapsamlılığı Sorunu”, Kelâm Araştırmaları Dergisi, S.2: 1, Ankara.
- ZEBİDÎ, Muhammed Murtaza el-Hüseyni el-Vasiti el-Hanefi. (trs).Tâcü'l-ArusminCevahiri'l-Kamus, Mektebetül-İlmiye Beyrut.